

بررسی مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس و کاهش جرم

دکتر داود پرچمی^۱

فاطمه درخشان^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۲/۳۱

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۳۹۷/۶/۱۴

چکیده

مجازات حبس با وجود تبعات منفی برای افراد، جامعه و دولت، سهم بالایی در احکام صادره دادگاه‌ها داشته و در عین حال بر جلوگیری از تکرار جرم تأثیر کمی دارد. مجازات‌های جایگزین حبس به عنوان بارزترین تلاش برای رفع این نقیصه محسوب می‌شود. در تعیین مجازات‌های جایگزین می‌توان نظام مجازاتی بر مبنای شرایط اجتماعی وقوع جرم در نظر گرفت که در این پژوهش، نظام مجازات‌های اجتماعی نامیده شده است. مجازات‌های اجتماعی نظامی است که در آن احکام، با در نظر گرفتن شرایط وقوع و نوع جرم، شرایط مجرم و میزان برخورداری او از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و شرایط بزه‌دیده صادر می‌شود. این مقاله به بررسی قابلیت جلوگیری ارتکاب جرم مجازات‌های جایگزین حبس و مجازات‌های اجتماعی در مقایسه با مجازات زندان می‌پردازد. در این تحقیق که مطالعه‌ای کیفی است، با ۶۵ نفر از قضات و حقوقدانان با روش انتخاب هدف‌مند مصاحبه شده است. داده‌ها با مصاحبه‌های نیمه‌ساخت یافته جمع‌آوری و تحلیل آن‌ها با روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار و تحلیل تماتیک انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان مجازات‌های اجتماعی را به شرط اجرای صحیح، بیش از مجازات حبس بر کاهش جرم موثر دانسته و این نوع مجازات‌ها را دارای پیامدهای منفی زندان نمی‌دانند.

واژگان کلیدی: مجازات اجتماعی، زندان، جایگزین‌های حبس، سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی، سرمایه اقتصادی، سرمایه سیاسی.

۱. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی، تهران - ایران (نویسنده مسئول).

E-mail: dp206pd@yahoo.com و d-parchami@sbu.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران - ایران. E-mail: f_derakhshan@atu.ac.ir

مقدمه

یکی از مهم‌ترین بخش‌های هر نظام قضایی مجازات‌های آن می‌باشد که فراهم کننده نظم در جامعه و واکنش در مقابل اعمال مخل نظم اجتماعی است. بر این اساس لازم است نظام مجازات‌ها قابلیت داشته باشد که حتی در شرایطی که امکان ارتکاب جرم وجود دارد و افراد می‌توانند مرتکب جرم شوند، هزینه‌های (مجازات‌ها) آن به اندازه‌ای باشد که اجازه ارتکاب جرم را به افراد ندهند. و یا در صورتی که به هر دلیلی مجرم و مجازات شدند، امکان تکرار جرم را کاسته و در عین حال امکان زندگی طبیعی و معمول را پس از تحمل مجازات از مجرم سلب ننماید.

یکی از مجازات‌هایی که سهم بالایی از احکام صادره دادگاه‌ها را به خود اختصاص داده، مجازات حبس است که در تمام کشورها به عنوان یکی از انواع مجازات‌های موثر بر اصلاح و تربیت مجرمان پذیرفته شده است. حجم وسیع احکام حبس صادره دادگاه‌ها تبعات بسیاری را برای جامعه به همراه دارد که از آن جمله می‌توان به تأثیرهای مخرب آن بر شخصیت مجرمین و افزایش احتمال ارتکاب جرم در جامعه‌پذیری مجدد مجرمین، خانواده آن‌ها و ناکارآمدسازی اقتصادی و اجتماعی مجرمان و مهم‌تر از همه تحمیل هزینه‌های گزاف نظام زندانبانی بر اقتصاد جامعه اشاره کرد.

با افزایش جمعیت کیفری زندان‌ها و عدم کارایی مجازات حبس تلاش‌های بسیاری در قالب سیاست‌های مختلف صورت گرفته که می‌توان پیدایش مجازات‌های جایگزین حبس^۱ یا مجازات‌های اجتماع محور^۲ را به عنوان بارزترین این نوع تلاش‌ها دانست. در این مقاله با رویکردی جامعه‌شناختی مجازات‌های اجتماعی^۳ به عنوان نوعی از مجازات‌های جایگزین حبس معرفی شده است. مجازات‌های اجتماعی، مجازات‌هایی ترکیبی هستند که بر اساس شرایط مجرمین، انواع جرائم، شرایط بزه‌دیده و شرایط جامعه و میزان برخورداری مجرمین از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تعیین می‌شود. این نوع مجازات‌ها که می‌تواند جایگزین مطلوبی برای برخی از موارد حبس باشند، بسیاری از نقصان‌های مجازات حبس را نداشته، بلکه می‌تواند پیامدهای مثبتی برای جامعه، بزه‌دیدگان و مجرمین نیز داشته باشد. از این رو در این مطالعه به بررسی و مقایسه میزان دست‌یابی اهداف مجازات از طریق مجازات زندان، جایگزین‌های زندان و مجازات‌های اجتماعی، هزینه به کارگیری آن‌ها و در کل عملکرد آن‌ها بر کاهش جرم پرداخته می‌شود.

1. Alternatives to Imprisonment

2. Community Punishment

3. Social Punishment

جرم، مجازات و اهداف آن

جرم برآورده نکردن انتظارات مدون مربوط به موقعیت و نقش‌های اجتماعی است که برای آن مجازات مشخصی تعیین شده، جرم انجام فعل و یا ترک فعلی است که قانونگذار برای پیشگیری از وقوع آن مجازات مشخصی تعیین نموده است. بخشی از پیشگیری از وقوع جرم با تعیین مجازات و تنبیه متناسب با جرم مجرمین و اعمال آن است. مجازات تاثیر بازدارندگی بر ارتکاب به جرم و تکرار آن را دارد.

مجازات، تهدید محرومیت از پاداش، جریمه و یا کیفری است که متناسب با هنجارها و ارزش‌های رعایت نشده مورد انتظار از یک کنشگر در یک موقعیت اجتماعی به او تحمیل می‌شود. مجازات، تنبیه کنشگری است که نقش خود را به خوبی ایفا نکند و به طور کلی دو نوع رسمی و غیر رسمی است. نوع غیررسمی مدون نشده و عموماً در نظارت اجتماعی غیر رسمی توسط دیگر کنشگران اعمال می‌شود. مانند اعتراض و یا تمسخر فردی که زباله در خیابان بریزد. نوع رسمی مجازات مشخص و مدون است که توسط مراجع ذیصلاح رسمی اعمال می‌گردد. مانند جریمه فردی که زباله در خیابان می‌ریزد توسط پلیس. مجازات رسمی کیفر مدون تخطی از نقش است که به وسیله دستگاه قضائی و ضابطین آن اعمال می‌شود و هدف آن ارتقاء پای‌بندی به قواعد و انتظارات مربوط به نقش می‌باشد.

معیار کارآمدی مجازات، پیشگیری از عدم تعهد به نقش و یا پیشگیری از عدم پای‌بندی به هنجارها و ارزش‌های مورد انتظار از کنشگری است که در یک موقعیت اجتماعی ایفای نقش می‌کند. هرچه نظام حقوقی برای انجام و ترک افعالی مغایر با انتظارات نقش‌های اجتماعی، مجازات‌های اثر بخش تری را اعمال کند، کارآمدتر خواهد بود. انواع، ابعاد، شیوه‌ها و اندازه مجازات‌ها و تأثیر آن‌ها بر پیشگیری از وقوع جرم، تأدیب مجرم و تأمین و جبران بزه انجام شده بسیار مهم، و ضرورت دارد متناسب با تحولاتی که در دامنه و تنوع جرم و بزه رخ می‌دهد مجازات‌ها نیز به گونه‌ای متنوع و کارآمدتر شوند که حتی در شرایط امکان و توان ارتکاب جرم، از بازدارندگی برخوردار بوده و افراد اجازه ارتکاب به جرم و تکرار آن را به خود ندهند، و اگر به هر دلیلی مرتکب جرم شدند، مجازات‌ها پیامد افزایش ارتکاب مجدد جرم، و یا سلب زندگی طبیعی و معمول از مجرم را پس از تحمل مجازات نداشته باشند.

حبس یکی از انواع مجازات‌هاست که ضمن بالا بودن هزینه‌های آن از کارآمدی کمی برخوردار است. مجازات‌های جایگزین حبس برای رفع مضرات حبس و مفید و کارآمدتر نمودن مجازات‌ها به وجود آمده‌اند. مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس مجازات‌های جایگزینی هستند که با توجه به نقش‌های مجرم، سرمایه‌های او، میزان خسارت و لطمه‌ای که به جامعه و زیان دیدگان وارد کرده‌اند و با مشارکت دیگر نهادهای دولتی، عمومی و مردمی به مجرمین اعمال می‌شود.

به طور کلی می‌توان اندیشه صاحب‌نظران را در مورد اهداف مجازات به دو رویکرد اخلاقی و سودمندی یا فایده‌گرایی تقسیم نمود (Banks, 2012: 105). در رویکرد اول هدف مجازات سرزنش

اخلاقی مجرم برای جرمی که مرتکب شده می‌باشد (Hudson, 2003: 3). بر اساس این رویکرد مجازات مبتنی بر اصل جبران^۱ بوده و هر کس خطایی مرتکب شود یا زبانی به اجتماع یا به افراد وارد آورد، باید آن را جبران نماید (صلاحی، ۱۳۸۶: ۳۹). این اصل که هم در سنت حقوقی ایرانی-اسلامی و هم در سنت حقوقی-فلسفی غرب ریشه دارد از نظریه مکافات‌گرایی^۲ گرفته شده است. در این نظریه مبنای واکنش مکافات دادن به مرتکب، با نگاه به گذشته و ملاحظه عمل مجرمانه اوست (Brownlee, 1998: 3)، که مقدار مجازات نباید از حد مساوی یا متناسب با طبیعت یا سنگینی جرم بیشتر یا کمتر باشد؛ زیرا مجازات مابه‌ازایی است متناسب با جرم و تاوان عمل مجرمانه قلمداد می‌شود (Primoratz, 1999: 12-13). دورکیم معتقد است که در جوامع مبتنی بر همبستگی مکانیکی، مجرمین را به خاطر گرفتن انتقام و تنها برای رنج دادن مقصر کیفر می‌دهند و هدف خشنودی جامعه است. وی معتقد است که در دوره حاضر (جوامع مبتنی بر همبستگی ارگانیکی)، ماهیت مجازات دگرگون شده و جامعه دیگر به خاطر گرفتن انتقام، کیفر نمی‌دهد، بلکه به منظور دفاع از خود این اقدام را می‌کند و از درد و رنج تنها به عنوان وسیله حمایت استفاده می‌کند و هدف آن است که ترس از مجازات، نیت‌های پلید و بد را از کار بیاندازد (دورکیم، ۱۳۵۹: ۱۰۶-۱۰۵). از نظر دورکیم مجازات در جوامع حاضر با رویکرد دوم اهداف مجازات تناسب دارد. رویکرد دوم با دیدگاهی "آینده‌نگر" یا "غایت‌شناختی"^۳ کسب اهداف در آینده را به عنوان توجیه مجازات در نظر دارد (کاتینگهام، ۱۳۸۴: ۱۴۹). هدف فایده‌گرا و پیشگیرانه کیفر ممکن است سه جنبه به خود بگیرد (بولک، ۱۳۸۴: ۳۱): ۱. بازدارندگی به معنای تقلیل انگیزه مجرمانه مجرم، با تغییر در شیوه تفکر او، از طریق تجسم دورنمای پیامدهای سوء ارتکاب جرم (پرادل، ۱۳۸۱: ۱۱۶)، که شامل بازدارندگی خاص^۴ و عام^۵ است (Marsh, 2006: 663). ۲. بازسازگار ساختن اجتماعی مجرم به معنای اقدامات و تدابیری است که مجرم به وضعیتی از رفتار اجتماعی مناسب و بهتر باز گردانده شود (Maniya, 2004: 203). ۳. حذف و طرد بزهکار (ناتوان سازی^۶)، که در قالب مجازات‌هایی نظیر مرگ، اخراج از جامعه، تبعید، سلب دائم آزادی و انتقال دائمی مجرمین به مناطق دوردست اعمال می‌شوند (بولک، ۱۳۸۴: ۳۵).

مجازات حبس، ویژگی‌ها، اهداف و اثرات سوء آن

در اجرای مجازات زندان دو رویکرد الگوی تنبیهی و الگوی تعمیم جرم وجود دارد. در الگوی تنبیهی مجازات زندان می‌تواند اهداف اجرای مجازات را برآورده سازد. بر اساس این رویکرد، فرستادن افراد بیشتر به زندان برای مدت‌های طولانی، موجب ارعاب مجرمین بالقوه و پاک‌سازی جامعه از مجرمین

¹. Restitution

². Retribution

³. Forward-Looking Or Teleological Approach

⁴. Specefic Deterrence

⁵. General Deterrence

⁶. Incapacitation

بالفعل می‌گردد (Matthews and Petet, 1996: 120). مجازات مذکور در این رویکرد قادر به حمایت از جامعه در مقابل خطرناک‌ترین مجرمین است (آنسل، ۱۳۹۱: ۱۰۵). بر اساس تئوری بازدارندگی، مجازات حبس باید یادآور هزینه‌های مجازات برای مجرمین باشد و از درگیر شدن در جرم‌های آینده پس از آزادی جلوگیری کند (Bales, 2012: 72). اصلاح و بازپروری و دور کردن بزهکار از جامعه و تأمین امنیت اجتماع و شهروندان از دیگر اهداف مهم مجازات زندان است. دست کم در دوره‌ای که یک زندانی در زندان به سر می‌برد، قادر نیست به افرادی که در خارج از زندان هستند، آسیبی برساند (Matthews and Petet, 1996: 126).

الگوی تعمیم جرم بر این میناست که حبس نتوانسته جنبه بازدارندگی داشته باشد. میشل فوکو و توماس ماتیسن معتقدند که زندان‌ها نرخ مجرمیت را پایین نمی‌آورند؛ بلکه بیشتر برای تمایزگذاری جرم‌ها، توزیع آن‌ها و استفاده از آن‌ها در نظر گرفته شده‌اند (فوکو، ۱۳۸۵: ۳۳۰). در نتیجه فاقد ارزش و فایده عملی هستند (Mathiesen, 2006: 144). از نظر فوکو زندان سازمان‌دهی طبقه‌ای از بزهکاران را امکان‌پذیر می‌کند و شرایط ایجاد شده برای زندانیان آزاد شده، آنان را به ناگزیر به تکرار جرم و سرانجام با به فقر و فلاکت انداختن خانواده زندانی، به طور غیرمستقیم بزهکار تولید می‌کند که نتیجه آن افزایش شمار تکرار جرم است (فوکو، ۱۳۸۵: ۳۳۵-۳۳۰).

نتایج تحقیقات نشان می‌دهد حضور کسانی که برای اولین بار مرتکب جرم شده‌اند در زندان، موجب آموزش جرایم از سوی مجرمین حرفه‌ای و افزایش احتمال ارتکاب مجدد جرم توسط آن‌ها پس از خروج از زندان می‌شود (Nieuwebeerta and etal, 2009: 229). هم‌چنین مجازات زندان موجب طلاق زندانیان متأهل و احتمال ازدواج نکردن زندانیان مجرد می‌شود و یا در انتخاب آن‌ها خلل ایجاد می‌کند (Apel and Blokland, 2010: 269). از دیگر آسیب‌های زندان آسیب‌های روانی و جسمانی می‌باشد، زندان هویت مجرم را از میان می‌برد و موجب پرخاشگری و رفتارهای پرخطر در بین زندانیان شده و بعضاً منجر به آزار جسمی خود فرد یا اطرافیان وی می‌شود (آشوری، ۱۳۹۴: ۴۰). ازدحام جمعیت کیفری و زندان‌های جمعی^۱ کمبود فضا و امکانات بهداشتی، میزان خطر انتقال و ابتلاء به بیماری مسری و خطرناک هم‌چون سل، هپاتیت، ایدز، اعتیاد، فشارخون، دیابت، چاقی، بیماری‌های قلبی عروقی و ... را در زندان افزایش می‌دهد (Lee and Wildeman, 2011: 1). با توجه به ناکارآمدی مجازات زندان در کاهش ارتکاب جرم و عدم مصونیت جامعه و افراد آن و ایجاد امنیت قضایی، تدوین نظام کیفری مناسب و متناسب و معرفی و استفاده از جایگزین‌های زندان امری ضروری است که در بسیاری از جوامع نیز معمول و جاری است.

¹ Mass Imprisonment

مجازات‌های جایگزین حبس، اهداف و ویژگی‌ها

در واژه‌نامه جرم‌شناسی^۱ مجازات‌های جایگزین حبس^۲ این گونه تعریف شده است: مجازات‌هایی است که توسط دادگاه کیفری در مورد متخلفین اجرا می‌شود و شامل اشکال مختلفی از توبیخ، جریمه-های مالی، نظارت بر مجرم و کار بدون مزد و غیره است که در اغلب موارد جایگزین مجازات زندان می‌شوند (McLaughlin and Muncie, 2012: 51). هدف از اجرای این مجازات‌ها بازگرداندن مجرم به جامعه و اجرای مجازات به هنگام حضور مجرم در جامعه می‌باشد. اجرای این مجازات‌ها نیازمند پذیرش عمومی می‌باشد. چنانچه اگر اعضای جامعه از این طرح حمایت کنند، میزان اعتماد به نفس و تعهد مجرمین افزایش یافته و عدالت کیفری برقرار می‌گردد (Sevdiren, 2011: 6). جایگزین‌های حبس دارای انواع مختلفی هستند که عبارتند از: آزادی مشروط، تعلیق اجرای مجازات، خدمات اجتماعی، جریمه نقدی، دوره‌های مراقبتی، محرومیت از حقوق اجتماعی و مالیات بستن بر درآمد مجرمین یا برنامه‌ریزی برای زمان‌های خالی آن‌ها یا شیوه‌هایی که مجرمین باید به مکان‌هایی برای اعلام حضور خود بروند؛ مثلاً به مکان‌های که در نمایندگی دولت هستند، یا متعلق به بخش خصوصی یا سازمان‌های داوطلبانه می‌باشند (Cavadino, 2013: 132).

اجرای مجازات جایگزین کارآمد، نیازمند شرایط و پیش‌نیازهای مناسبی است. از مهم‌ترین این پیش‌نیازها تصویب قوانینی می‌باشد که در آن مقامات صادر کننده، مجری، نظارت‌کننده، انواع مجازات‌های جایگزین حبس و شروط اعمال آن‌ها، نحوه اعتراض و به طور کلی تمامی امور مربوط به شکل و ماهیت به طور کامل مشخص و معین می‌گردد. در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ به این موضوع توجه شده است. در این قانون، مجازات‌های جایگزین حبس، دوره مراقبت، خدمات عمومی رایگان، جزای نقدی، جزای نقدی روزانه و محرومیت از حقوق اجتماعی که در صورت گذشت شاکی و وجود جهات تخفیف با ملاحظه نوع جرم و کیفیت ارتکاب آن، آثار ناشی از جرم، سن، مهارت، وضعیت، شخصیت و سابقه مجرم، وضعیت بزه‌دیده و سایر اوضاع و احوال، تعیین و اجراء می‌شود تعریف شده است.

قانونی شدن این نوع مجازات‌ها خود به منزله پیشرفت و توسعه نظام حقوقی است اما به اجرا درآمدن این قانون مستلزم برخی شرایط و لوازم است که می‌بایست فراهم گردد. توجه به وضعیت سرمایه‌های گوناگون مجرمین از موارد بسیار مهمی است که باید مورد توجه قضات محترم دادگستری قرار گیرد و برای این منظور اعمال تغییرات لازم در نظام آموزشی قضات و نظام گردش کار دادگاه‌ها امری ضروری می‌باشد.

اجرای مجازات‌های جایگزین حبس، کاهش جمعیت کیفری زندان‌ها و صرفه‌جویی در هزینه‌های دولت و افراد و خانواده‌های آنان را در پی داشته و علاوه بر نتایج مفید اجتماعی و فرهنگی، می‌تواند برای

¹ The SAGE Dictionary of Criminology

² alternative punishment to prison

جامعه و دولت ارزش افزوده اقتصادی نیز تولید کند. هم‌چنین اصلاح بزهکاران به عنوان یکی از اهداف اصلی اعمال مجازات‌ها، ضمن کاستن پیامدهای نامطلوب زندان، محقق خواهد شد. از آن جا که جامعه نیز در اجرای جایگزین‌های حبس مشارکت نموده و شاهد اجرای مجازات‌ها می‌باشد، اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری بیشتر می‌شود (یکرنگی و ایرانمنش، ۱۳۸۷: ۹۷-۹۶).

مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس

هر جامعه‌ای اقتضانات خاص خود را دارد و جرم در یک زمینه اجتماعی و فرهنگی رخ می‌دهد که لازم است در تدوین و تعیین مجازات به آن‌ها توجه شود. تعیین مجازات با نگرشی جامعه‌شناختی و با تأکید بر سرمایه‌های افراد و ویژگی‌های خاص مجرم، زبان دیده، نوع جرم و شرایط جامعه می‌تواند موجبات انطباق بیشتر این مجازات‌ها با واقعیات جامعه و کارآمدی بیشتر آن‌ها و دستگاه قضایی گردد. این نگرش که مبتنی بر کاهش و افزایش سرمایه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی مجرمان می‌باشد بالقوه می‌تواند در به حداقل رسانیدن عواقب و مضرات اعمال مجازات حبس و کارآمدسازی نظام مجازات درباره مجرمین و جامعه و گسترش عدالت کیفری در جامعه موثر گردد.

تهدید محرومیت از پاداش، جریمه و یا کیفری که متناسب با نقش‌های اجتماعی مجرمین و سرمایه‌های مکتسبه از آن‌ها و هم‌چنین اندازه و اهمیت هنجارها و ارزش‌های مورد انتظاری که رعایت نشده و خسارت و لطماتی که به جامعه و یا به بزه‌دیدگان وارد گردیده و برای جلوگیری از مضرات و عواقب نامطلوب زندان توسط مراجع ذی‌ربط قضایی و ضابطین آن‌ها اعمال می‌شود مجازات اجتماعی جایگزین حبس نامیده می‌شود. مجازات‌های اجتماعی را می‌توان، عکس‌العمل‌های منفی که یک فرد در جامعه دریافت می‌کند، تعریف نمود و بر این اساس هر نوع توبیخی که نسبت به اعضای جامعه اعمال شود مجازات اجتماعی است که می‌تواند رسمی یا غیر رسمی باشد و هم می‌تواند توسط دولت به وسیله رویه عدالت کیفری اجرا شود و هم شامل نظارت‌های اجتماعی و فردی برای تنظیم رفتار دیگران از طریق شیوه‌های غیر رسمی باشند (Innes, 2003: 80). با توجه به حوزه بحث این مقاله که در جامعه‌شناسی حقوقی است مراد از مجازات‌های اجتماعی رسمی، مجازات‌هایی ترکیبی است، که بر اساس شرایط مجرمین، انواع جرائم، شرایط بزه‌دیده و شرایط جامعه و میزان برخورداری مجرمین از سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تعیین می‌شود. مجازات‌های اجتماعی رسمی، به عنوان نظام تعیین مجازات مجرمین بر اساس میزان برخورداری آن‌ها از سرمایه‌های چهارگانه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی آنان و با توجه به شرایط مجرم، جرم ارتكابی، شرایط بزه‌دیده و جامعه، بسته‌ای از مجازات‌ها را به صورت ترکیبی در چهار حوزه مجازات‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تعیین می‌کند.

از آن جا که اندازه و نوع مجازات تابع شرایط است و قاضی باید این اختیار و توانایی را داشته باشد که با در نظر گرفتن این شرایط عادلانه حکم صادر نماید، مجازات‌های اجتماعی رسمی می‌تواند بالقوه زمینه ساز گسترش عدالت قضایی در جامعه باشد. برای مثال اگر یک کارگر و یک مدیر و یا پزشک سرقت کنند هر سه باید مجازات شوند، اما اندازه و نوع مجازات آن‌ها نمی‌تواند همانند باشد. مجازات اقتصادی یا حبس کارگر که احتمالاً درآمد کمتری داشته و زمینه ارتکاب جرم او را فراهم کرده، او را از نظر اقتصادی ضعیف‌تر می‌نماید و احتمالاً زمینه بروز ارتکاب جرم او را افزایش می‌دهد، از سوی دیگر نمی‌توان او را مجازات نمود. بنابراین لازم است مجازات او به شکل دیگری باشد. مجازات مدیر و یا پزشک به همین گونه است، به دلیل برخورداری و تمکن مالی مجازات اقتصادی صرف نمی‌تواند زمینه کاهش جرم او را برای خودشان و سایرین فراهم سازد، بلکه قاضی باید بتواند علاوه بر مجازات اقتصادی انواع دیگری از مجازات را نسبت به آنان اعمال نماید. ارتباط نوع مجازات و شرایط اجتماعی موضوعی است که مورد توجه صاحب نظران دیگر نیز بوده است، اما ایده مجازات‌های اجتماعی رسمی مبتنی بر سرمایه‌ها بالقوه می‌تواند بسیاری از انتقاداتی که به برخی از این نظریه پردازان وارد است را رفع نماید.

راش برای درک رابطه جرم و مجازات به بررسی تاریخ مجازات پرداخته و نشان می‌دهد که بین چگونگی مجازات و مراحل توسعه اقتصادی رابطه وجود دارد. او با رویکردی مارکسی معتقد است چگونگی قوانین کیفری با چگونگی ساختارهای اجتماعی در رابطه است و عمدتاً برای اعمال محدودیت و جلوگیری از جرم و جنایت طبقه پایین جامعه شکل می‌گیرد (Rusche and Kirchheimer, 1939: 7). این دیدگاه بیانگر آن است که چگونگی اعمال مجازات علیه مجرمان تابع شرایط اجتماعی است و با میزان توسعه یافتگی جوامع رابطه دارد. انتقادی که به این دیدگاه وارد است این است که دچار نوعی افراط‌گرایی در تحلیل روابط اجتماعی در نظام طبقاتی گردیده، در حالی که اعمال مجازات در بسیاری از موارد موجب پیدایش نظم در جامعه و در نتیجه فراهم نمودن زمینه لازم برای توسعه خواهد بود. بر این اساس مجازات‌های اجتماعی رسمی مبتنی بر سرمایه‌های مجرمان می‌تواند گامی در تعدیل مجازات‌ها در یک نظام طبقاتی و حصول عدالت قضایی و کیفری باشد، زیرا میزان مجازات به میزان زیادی به برخورداری از سرمایه بستگی دارد، که علی‌الاصول نزد طبقات بالاتر بیشتر است.

قابل ذکر است که مقاله ادعا ندارد که در تمام شرایط و برای همه جرائم و مجرمین می‌توان از مجازات‌های اجتماعی رسمی استفاده نمود. هم‌چنین احکام مجازات‌های شرعی اقتضائات خاصی دارد که در شرع مقدس دیده شده و لازم‌الاجراست، در برخی موارد که اجرای اشکال دیگر مجازات نه تنها مغایرتی با شرع ندارد بلکه اگر با بررسی متخصصین (فقها و عالمان دین) شرایط به گونه‌ای باشد که اعمال آن‌ها جایز باشد، تحت این شرایط می‌توان از مجازات‌های اجتماعی استفاده نمود.

از آن جا که در این مقاله اساس مجازات‌های اجتماعی رسمی مطرح شده، مبتنی بر میزان برخورداری سرمایه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است که مجرمان برخوردارند، لازم است توضیح مختصری درباره سرمایه‌ها داده شود.

سرمایه و انواع آن

سرمایه حق مالکیت یا نتایج حاصل از نقش و میزان آن تابع چگونگی ایفای نقش و اهمیت نقش است که در جوامع مختلف تابع نظام ارزشی آن جامعه می‌باشد. در ادبیات جامعه‌شناسی، برخی از انواع سرمایه‌ها مانند سرمایه اقتصادی یا ثروت، سرمایه اجتماعی یا منزلت و سرمایه فرهنگی یا دانش و معرفت و جدیدتر، سرمایه سیاسی و یا قدرت بیشتر مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. شاید بتوان این چهار سرمایه را عام‌تر و اصلی‌ترین سرمایه‌ها دانست که در انواع دیگر سرمایه‌ها مانند سرمایه خانوادگی و سرمایه شغلی ترکیبی از آن‌ها در اختیار افراد قرار می‌گیرد. سرمایه‌ها با توجه به قابلیت ترکیب، تبدیل و بازتولید خود تعیین‌کننده طبقه افراد و تنظیم‌کننده تعاملات آنان با دیگران و بالعکس هستند. دسترسی به سرمایه‌ها، چگونگی توزیع آن‌ها و شرایط کسب و مصرف آن‌ها مهم‌ترین معیار عدالت و مهم‌ترین عامل قشربندی اجتماعی در جوامع هستند. سرمایه‌ها می‌توانند اشکال و انواع گوناگون و متعددی داشته باشند. سرمایه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اعتقادی و مذهبی، شغلی، خانوادگی و جسمی برخی از انواع آن است. سرمایه‌ها شامل دارایی‌های مادی و غیر مادی و معنوی نیز می‌باشند. برخی از انواع سرمایه‌ها می‌توانند در سه سطح خرد، میانه و کلان مطرح و صفت فرد، گروه و کشور باشند. متناسب با موضوع مقاله به بررسی سرمایه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی به ویژه در سطح خرد می‌پردازیم:

سرمایه فرهنگی میزان دانش، مهارت و معرفت است که از طرق مختلف از جمله آموزش به دست آمده، دارای نمادهای خاص خود است و با تأثیر بر شخصیت افراد، منش، رفتار و سبک زندگی متناسب با خود را شکل می‌دهد. سرمایه فرهنگی غالباً مربوط به پرستیژ، منزلت و محتوای منابعی نظیر: هنر بلاغت، هنر مجاب کردن و متقاعد کردن دیگران، ترجیحات زیباشناختی و مفهوم‌های فرهنگی است (Bourdieu, 1986: 28). سرمایه فرهنگی بازنمایی جمع نیروهای غیراقتصادی مثل زمینه خانوادگی، طبقه اجتماعی، سرمایه‌گذاری‌های گوناگون و تعهدات نسبت به تعلیم و تربیت، منابع مختلف و مانند آن‌هاست که بر موفقیت آکادمیک (علمی یا تحصیلی) تأثیر می‌گذارد (تراسی، ۱۳۹۳: ۶۸).

برای تعیین مجازات‌ها در حوزه فرهنگی تلاش شد که این مجازات‌ها به گونه‌ای تعیین شوند که اجرای آن با توجه به شرایط مجرمین، در مورد برخی از آنان منجر به افزوده شدن سرمایه فرهنگی، در مورد برخی کاهش و هم‌چنین از سرمایه فرهنگی برخی مجرمین نیز استفاده شود. از جمله مجازات‌های اجتماعی در حوزه فرهنگی عبارتند از: الزام به فراگیری مهارت‌های اجتماعی مجرمین، گذراندن دوره‌های

آموزشی و مهارتی با اخذ مدرک، عضویت اجباری در گروه‌های فرهنگی، انجام خدمات تخصصی توسط مجرم متخصص، منع استفاده از مدرک تحصیلی و حذف عناوین علمی به مدت معین اشاره نمود. سرمایه اجتماعی میزان برخورداری از ارتباطات اجتماعی همراه با اعتماد و احترام است. هرچه فرد دارای روابط اجتماعی بیشتری باشد که در آن روابط او را گرمی داشته و بزرگ بشمارند و آمادگی داشته باشند کارشان را به او بسپارند و به تکیه او کنند، از سرمایه اجتماعی بیشتری برخوردار است. برای این منظور عضویت شبکه‌ای و رعایت ارزش‌ها و هنجارهای ایفای نقش در آن موقعیت‌ها لازم است. تحت این شرایط روابط دو سویه فرد با دیگران افزایش خواهد یافت. میزان برخورداری از سرمایه‌های دیگر مانند اقتصادی، فرهنگی و سیاسی نیز موجب افزایش سرمایه اجتماعی می‌گردد. سرمایه اجتماعی نیز مانند دیگر سرمایه‌ها قابلیت تبدیل به انواع دیگر سرمایه‌ها را دارد. سرمایه اجتماعی انباشت منابع بالفعل و بالقوه‌ای است که مربوط به داشتن شبکه‌ای نسبتاً پایدار از روابط نهادینه شده از آشنایی و شناخت متقابل است و ابزاری است جهت تأمین و دستیابی به منافع فردی (Bourdieu, 1986: 49). در حوزه اجتماعی، مجازات‌های اجتماعی با توجه به تعاریف سرمایه اجتماعی عبارتند از: منع اقامت یا تردد در محل‌های معین، عضویت اجباری در انجمن‌های خیریه، خدمات به بزه‌دیده جهت رفع آثار زیان معنوی، کار در بیمارستان و سرای سالمندان، پاک‌سازی پارک‌ها و اماکن تفریحی و اعلان عمومی نام مجرم در رسانه‌ها، لغو عضویت در انجمن‌ها و گروه‌های اجتماعی.

سرمایه سیاسی میزان برخورداری از قدرت است و قدرت میزان توانایی تحمیل اراده خود به دیگران و عدم پذیرش تحمیل اراده دیگران در اداره امور جامعه می‌باشد. در این تعریف خود و دیگری می‌تواند در سطح خرد افراد، در سطح میانه گروه‌ها و سازمان‌ها و نهادها و در سطح کلان جامعه یا کشور را شامل شود. سرمایه سیاسی مجموعه دارایی‌هایی است که به واسطه آن‌ها فرد، برخوردار از قدرت و نفوذی است که می‌تواند در اداره امور جامعه تأثیرگذار باشد. این دارایی‌ها شامل دسترسی به موقعیت‌های سیاسی، پیش، دانش و آگاهی سیاسی، مشارکت سیاسی، عضویت در گروه‌های سیاسی و حمایت سیاسی می‌باشد. مجازات‌های اجتماعی در حوزه سیاسی با توجه به تعریفی که از آن ارائه شد، مانند: محرومیت از شرکت در انتخابات، لغو عضویت در احزاب و انجمن‌ها، محرومیت از شرکت در مجالس و فعالیت‌های سیاسی، محرومیت از حق انتخاب شدن در هر نوع انتخابات، انفضال موقت از پست‌های دولتی - سیاسی و انفضال دائم از پست‌های دولتی - سیاسی.

سرمایه اقتصادی: برخی معتقدند سرمایه اقتصادی^۱، سرمایه در قالب ثروت مادی است - کار انباشته که در حقوق مالکیت، بازده پولی یا منافع نهادینه شده است و به مالکان خود اجازه انباشتگی بیشتر را می‌دهد (Goldthorpe, 2007: 4). می‌توان گفت سرمایه اقتصادی یا ثروت، دارایی‌های مادی منقول و

¹Economic capital

غیرمنقول است که در مالکیت فرد درآمد و بالقوه قابلیت ارزش گذاری با کالا و خدمات دیگر و یا پول و یا تبدیل شدن به آن‌ها را دارند. هرآن چه که با پول ارزش گذاری شود و به پول تبدیل شود را می‌توان سرمایه اقتصادی نامید. از نظر بوردیو سرمایه اقتصادی یا ثروت مادی، در واقع قدرت پرداختی است که می‌تواند تبدیل به کالاهای مادی شود (Bourdieu, 1986: 244). در حوزه اقتصادی نیز مجازات‌ها با توجه به میزان سرمایه اقتصادی مجرمین تعیین می‌شوند مانند: پرداخت خسارت وارده به صورت ماهیانه، پرداخت خسارت وارده به صورت یکجا، جریمه نقدی علاوه بر خسارت، مسدود کردن و منع افتتاح حساب‌های بانکی، قطع سهمیه‌های دولتی و منع استفاده از تسهیلات بانکی و مصادره اموال منقول و غیر منقول.

ابزار و روش تحقیق

با توجه به مباحث نظری، پیامدهای مثبت و منفی مجازات حبس و جایگزین‌های آن، امکان‌پذیری، موافقت و مخالفت، مشکلات و موانع استفاده از مجازات‌های اجتماعی مبتنی بر سرمایه‌ها و دستیابی به اهداف مجازات‌ها با روش کیفی و تکنیک مصاحبه نیمه ساخت یافته‌ای با متخصصین (فلیک، ۱۳۸۸: ۱۸۳)، بررسی شده است. جمعیت نمونه پژوهش به صورت هدفمند از میان حقوقدانان یعنی استادان دانشگاه‌ها، قضات، وکلا و مددکاران اجتماعی که دارای تجارب کاری غنی و تمایل به گفتگو درباره موضوع مورد بررسی داشتند انتخاب شد (موارد شناخته شده یا معروف)^۲ (Bamberger, 2012: 212). در ادامه نیز از طریق روش گلوله‌برفی^۳ و معرفی پاسخگویان بعدی توسط پاسخگویانی که در ابتدا انتخاب شده بودند (Babbie, 2016)، مصاحبه‌ها انجام شد. میانگین مدت زمان انجام مصاحبه‌ها یک ساعت و چهار پنج دقیقه می‌باشد. نمونه این تحقیق ۶۵ نفر از متخصصین حوزه حقوقی، شامل ۵۰ نفر مرد و ۱۵ نفر زن بودند. ۲۶ نفر از پاسخگویان قاضی، ۲۲ نفر وکیل دادگستری، ۸ نفر استاد دانشگاه، ۳ نفر مشاور حقوقی، ۳ نفر قاضی بازنشسته و ۳ نفر مددکار اجتماعی بودند. میانگین تحصیلات پاسخگویان، فوق-لیسانس و میانگین سال‌های فعالیت قضایی و حقوقی آنان نیز ۱۸/۵ سال است که نشان دهنده برخورداری از صلاحیت علمی و تجربی لازم برای اظهار نظر درباره موضوع می‌باشند.

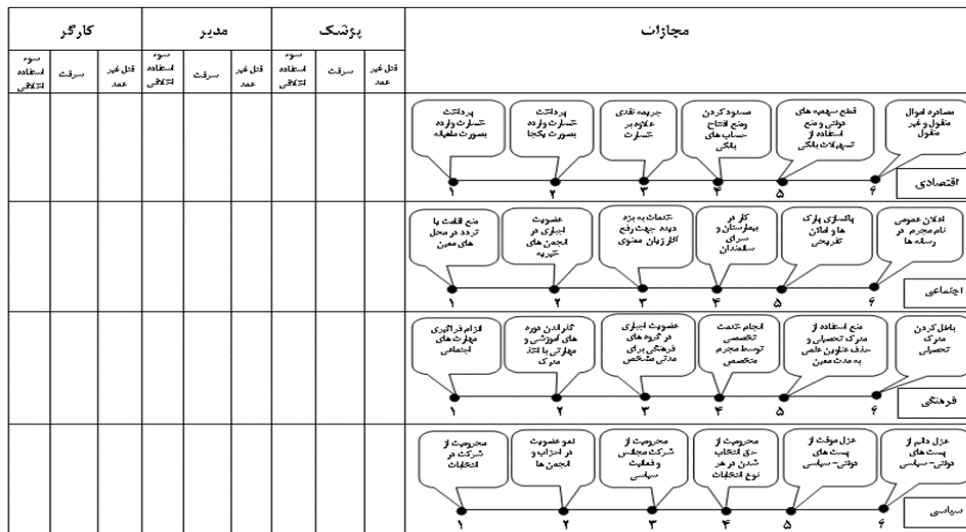
برای مصاحبه با متخصصین مصاحبه‌نامه‌ای تهیه و خاصه برای بررسی نظر آن‌ها درباره مجازات‌های اجتماعی جدولی تنظیم گردید. شکل شماره (۱) که ستون‌های آن نشان دهنده سه نقش اجتماعی پزشک، مدیر و کارگر (به عنوان مجرم) و سه جرم قتل غیرعمد، سرقت، سوء استفاده اخلاقی (نوع جرم)، می‌باشد. سطرهای این جدول نیز انواع سرمایه‌ها را با ۶ درجه شدت مجازات نشان می‌دهد. پاسخگویان می‌توانستند با در نظر گرفتن نوع جرم و شرایط مجرم و میزان سرمایه‌های‌شان، مجازات مناسبی برای

¹ Expert interview

² Reputational Case Sampling

³ Snowball Sampling

آن‌ها در نظر گیرند. به منظور تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده از روش تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده (Hsieh, 2005: 1281)، و تحلیل تماتیک (مضمون)^۲ استفاده شده است. واحد تحلیل در این تحقیق مضمون (تم) می‌باشد.

شکل شماره (۱): جدول بررسی مجازات‌های اجتماعی پیشنهادی

به منظور اطمینان از قابلیت اعتماد داده‌ها^۳ و اطمینان از هماهنگی کدهای به دست آمده با تجارب مشارکت‌کنندگان، از روش بازنگری مشارکت‌کنندگان^۴ استفاده شد. برای بررسی اعتبار طبقه‌بندی‌هایی که توسط محقق انجام شد، این طبقات به ۱۰ درصد از متخصصین باز گردانده شد تا میزان موافقت‌شان را بیان نمایند. در مجموع ۹۳ درصد از طبقه‌بندی‌های انجام شده توسط محقق، مورد پذیرش متخصصین قرار گرفته است.

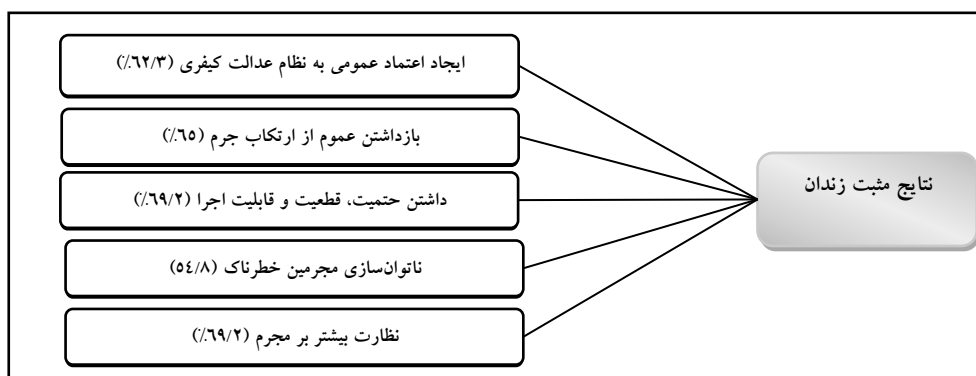
یافته‌های تحقیق

پیامدهای اجرای مجازات زندان

کیفر حبس دارای برخی ویژگی‌ها و اهدافی می‌باشد که مانع از ارتکاب جرم شده و در مقابل نیز از پیامدهایی برخوردار است که تاثیر منفی بر مجرم و جامعه می‌گذارد. متخصصین در پاسخ به پیامدهای

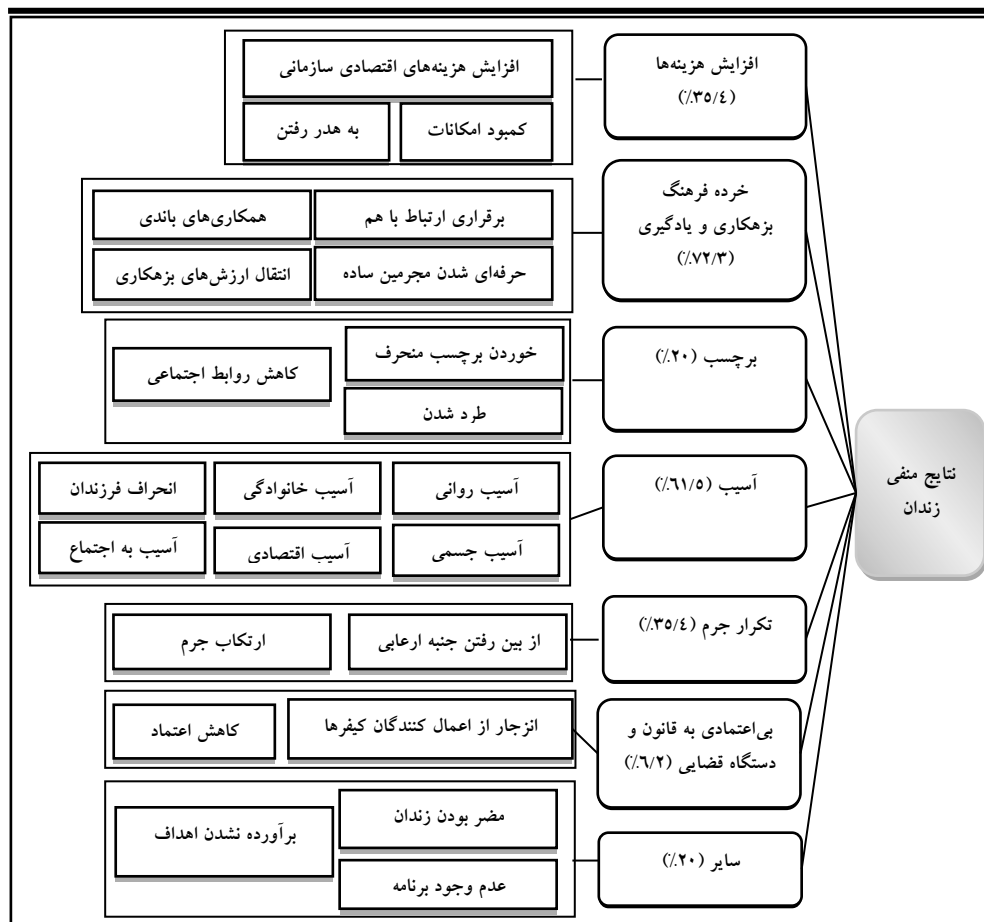
1. Directed
 2. Thematic Analysis
 3. Trustworthiness
 4. Member check

مثبت زندان به ۴ مقوله اشاره کرده‌اند. آن‌ها معتقدند مجازات زندان موجب ارتقا اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری شده و تا اندازه‌ای باعث بازدارندگی عمومی از ارتکاب جرم می‌شود. از نظر آن‌ها در شرایط فعلی مجازات زندان نسبت به سایر مجازات‌ها از قطعیت بیشتری برخوردار بوده و قابلیت اجرای بیشتری دارد. البته بیشتر آنان معتقدند که هم‌چنان مجازات زندان موجب ناتوان‌سازی مجرمین خطرناک می‌شود و خطرات وجود آن‌ها را از جامعه را از بین می‌برد و در نهایت مجازات زندان به دلیل نظارت بر مجرم می‌تواند در شرایطی و برای مجرمینی خاص، دارای کارکردهای مثبتی باشد. (در دیاگرام ارائه شده درصد‌های ارائه شده بیانگر میزان پاسخگویی است که چنین پاسخ‌هایی را ارائه کرده‌اند)

نمودار شماره (۱): دیاگرام نتایج مثبت زندان

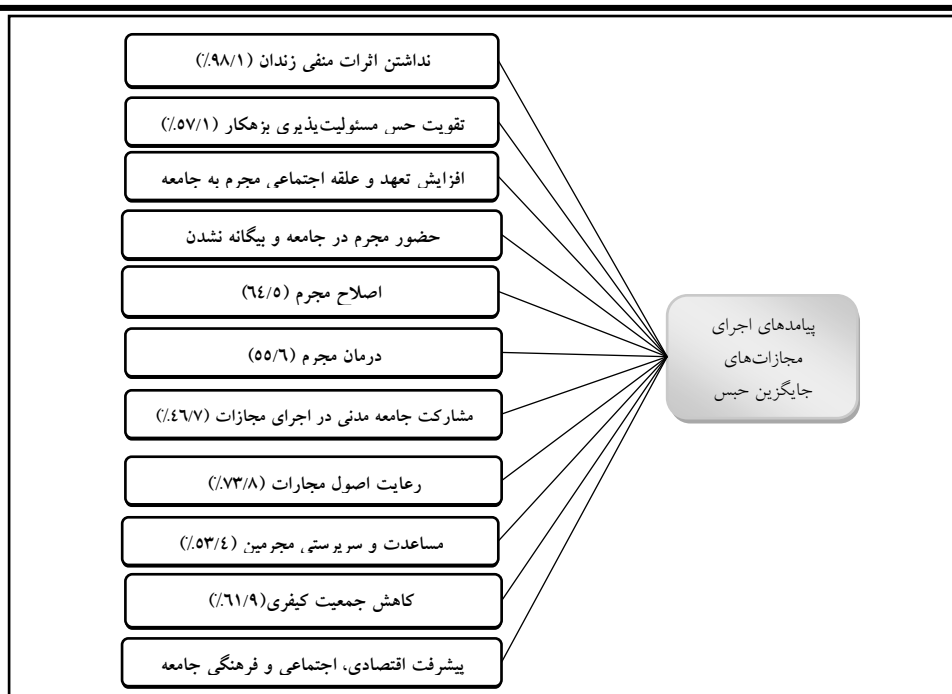
هم‌چنین نظر متخصصین در خصوص نتایج منفی مجازات زندان، بیانگر ۷ مقوله اصلی می‌باشد. آن‌ها معتقدند که مجازات زندان موجب افزایش هزینه‌ها می‌شود که شامل هزینه‌های اقتصادی دولت، کمبود امکانات و به هدر رفتن منابع انسانی است. ایجاد خرده فرهنگ‌های بزهکاری و یادگیری رفتار مجرمانه زندانیان با عضویت در این خرده فرهنگ‌ها، همکاری‌های بانندی پس از آزادی و حرفه‌ای شدن مجرمین ساده از دیگر پیامدهای منفی زندان می‌باشد که در ارتکاب مجدد جرم تأثیر دارد. خوردن برچسب منحرف به فرد زندانی پس از آزادی، وارد شدن آسیب روانی، جسمانی، اقتصادی و خانوادگی به مجرم، تکرار جرم و از بین رفتن جنبه ارعابی زندان، بی‌اعتمادی به قانون و دستگاه قضایی از سوی خود مجرم و افراد جامعه پیامدهای منفی مهمی است که متخصصین به آن اشاره کرده‌اند.

نمودار شماره (۲): دیاگرام نتایج منفی زندان

پیامدهای اجرای جایگزین‌های حبس

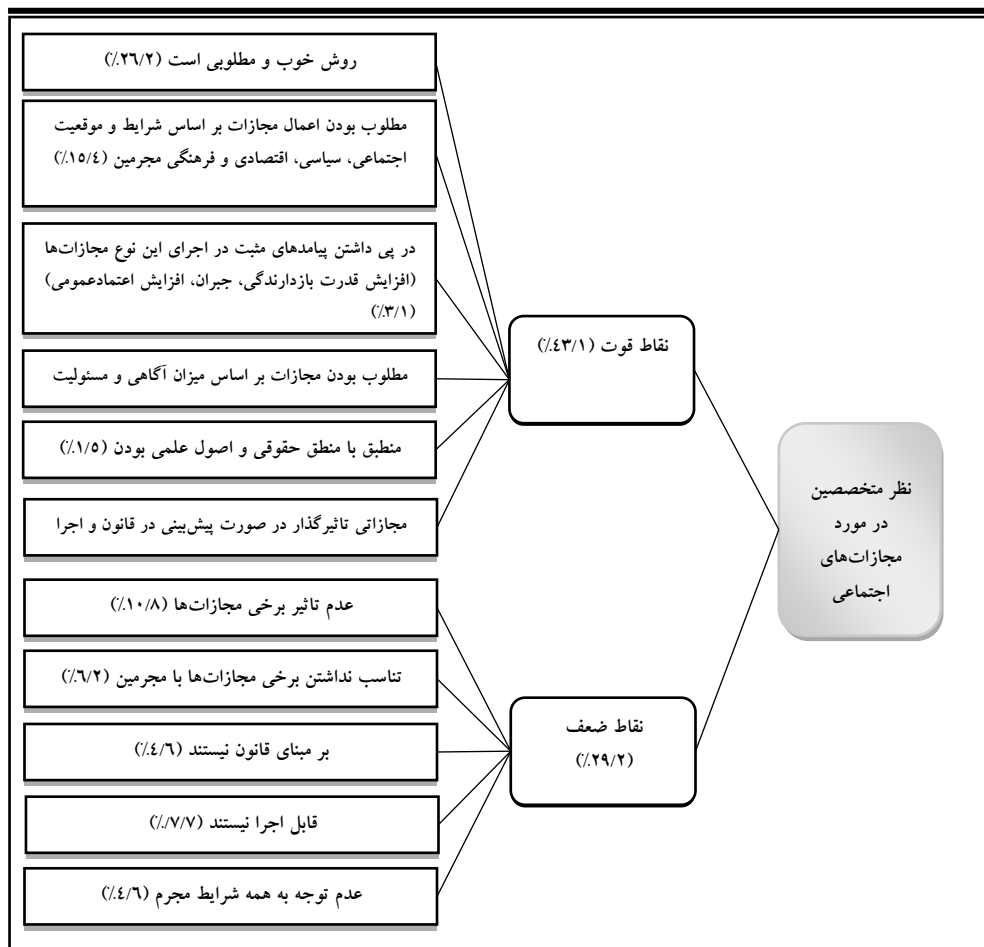
پس از بررسی پیامدهای مثبت و منفی مجازات زندان، نظر متخصصین در مورد آثار و پیامدهای اجرای جایگزین‌های حبس مورد بررسی قرار گرفت. نتایج بیانگر ۱۱ مقوله است که عبارتند از: نداشتن اثرات منفی زندان، چون هم‌نشینی با مجرمین خطرناک و یادگیری رفتار مجرمانه از آن‌ها، خوردن برچسب منحرف، آسیب وارد شدن به خانواده، بیکاری، آسیب‌های اقتصادی، معیشتی، جسمانی و روانی به مجرم و ...، تقویت حس مسئولیت‌پذیری مجرمین، افزایش تعهد و علاقه اجتماعی مجرم به جامعه، حضور مجرم در جامعه و بیگانه نشدن با جامعه، اصلاح مجرم، درمان مجرم، مشارکت جامعه مدنی در اجرای مجازات، رعایت اصول مجازات، مساعدت و سرپرستی مجرمین، کاهش جمعیت کیفری و پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه.

نمودار شماره (۳): دیاگرام پیامدهای اجرای جایگزین‌های حبس

مجازات‌های اجتماعی

به منظور سنجش و ارزیابی تعریف ارائه شده از مجازات‌های اجتماعی در این مقاله، نظر متخصصین راجع به آن، مورد سوال قرار گرفت. نتایج حاصل از مصاحبه با متخصصین پیرامون نقاط قوت و ضعف مجازات‌های اجتماعی، بیانگر ۱۳ مقوله می‌باشد، که ۷ مقوله آن مربوط به نقاط قوت مجازات‌های اجتماعی است: روش خوب و مطلوبی است، مطلوب بودن اعمال مجازات بر اساس شرایط و موقعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مجرمین، در پی داشتن پیامدهای مثبت در اجرای این نوع مجازات‌ها (افزایش قدرت بازدارندگی، جبران، افزایش اعتماد عمومی)، مطلوب بودن مجازات بر اساس میزان آگاهی و مسئولیت اشخاص و انتظارات جامعه، منطبق با منطق حقوقی و اصول علمی بودن، مجازاتی تاثیرگذار در صورت پیش‌بینی در قانون و اجرا. که ۴۳ درصد از پاسخگویان به آن‌ها اشاره کرده‌اند، و ۶ مقوله مربوط به نقاط ضعف مجازات‌های اجتماعی است که عبارت است از عدم تأثیر برخی مجازات‌ها، تناسب نداشتن برخی مجازات‌ها با مجرمین، بر مبنای قانون نیستند، قابل اجرا نیستند، عدم توجه به همه شرایط مجرم، که حدود ۲۹ درصد از متخصصین به آن‌ها اشاره کرده‌اند.

نمودار شماره (۴): دیاگرام نظر متخصصین در مورد مجازات‌های اجتماعی

صدور حکم بر مبنای مجازات‌های اجتماعی ترکیبی

امکان‌پذیری صدور حکم بر مبنای مجازات‌های اجتماعی نیز در این تحقیق مورد توجه بوده است. به همین منظور از پاسخگویان درخواست نمودیم که به طور آزمایشی با در نظر گرفتن شخصیت افراد برای سه نوع جرم، حکمی مبتنی بر مجازات‌های اجتماعی و میزان سرمایه‌های مجرمین، صادر نمایند. بسته مجازات‌های اجتماعی ترکیبی صادر شده توسط پاسخگویان به شرح ذیل می‌باشد:

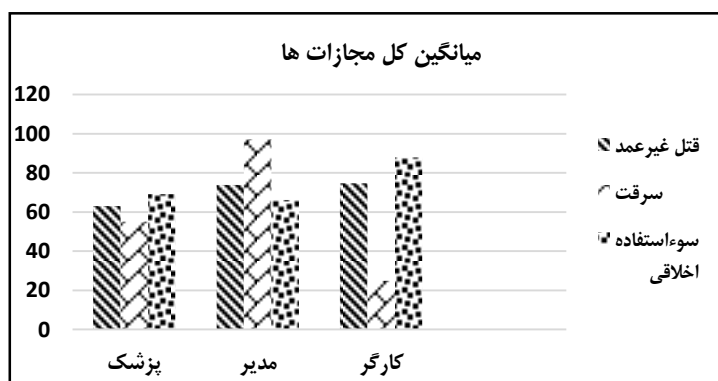
همان گونه که در جدول شماره (۱) مشاهده می‌گردد، جمع میانگین مجازات‌های انتخاب شده توسط متخصصین در قتل غیر عمد برای یک پزشک ۱۰/۶۳، برای یک مدیر ۹/۷۳ و برای یک کارگر ۷/۷۴ می‌باشد. جمع میانگین مجازات‌های انتخاب شده توسط متخصصین در سرقت برای یک پزشک ۱۴/۵۵،

برای یک مدیر ۱۵/۹۷ و برای یک کارگر ۹/۲۴ می‌باشد. جمع میانگین مجازات‌های انتخاب شده توسط متخصصین در سوء استفاده اخلاقی برای یک پزشک ۱۴/۶۹، برای یک مدیر ۱۴/۶۶ و برای یک کارگر ۸/۸۷ می‌باشد.

جدول شماره (۱): میانگین کل مجازات‌ها برای شخصیت‌ها

سوء استفاده اخلاقی	سرقت	قتل غیر عمد	
پزشک	۱۴/۶۹	۱۴/۵۵	۱۰/۶۳
مدیر	۱۴/۶۶	۱۵/۹۷	۹/۷۳
کارگر	۸/۸۷	۹/۲۴	۷/۷۴

همان طور که در نمودار شماره (۵) مشاهده می‌نماییم، جمع میانگین مجازات‌های انتخاب شده توسط متخصصین در قتل غیر عمد برای پزشک نسبت به مدیر و کارگر، در سرقت، مجازات مدیر نسبت به پزشک و کارگر از شدت بیشتری برخوردارند و در سوء استفاده اخلاقی برای پزشک و مدیر تقریباً به یک اندازه و از کارگر بیشتر بوده است.

نمودار شماره (۵): مجازات اجتماعی ترکیبی برای شخصیت‌ها

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که متخصصین، مجازات زندان در جامعه کنونی به دلیل حتمیت و قطعیت بیشتر نسبت به جایگزین‌ها، موجب افزایش اعتماد مردم به نظام قضایی می‌شود. همچنین می‌تواند با دور نگه داشتن مجرمین خطرناک، حرفه‌ای و به عادت از جامعه دفاع کرده و باعث ایجاد امنیت شود. با این وجود به پیامدهای منفی زندان که در منجر به تکرار جرم می‌شود، بیش از نتایج مثبت آن اشاره نموده‌اند. از نظر آنان مجازات زندان علی‌رغم کثرت کاربرد، نقش تخریبی بر وضعیت محکومان و زندگی آتی آنان در جامعه دارد و رشته‌های حیاتی محکومان از جمله روابط شغلی، پیوندهای عاطفی و خانوادگی آنان را کاملاً تحت تاثیر قرار می‌-

دهد. زندان به لحاظ قیود و محدودیت‌هایی که به اقتضای ماهیتش برای محکوم ایجاد می‌کند اقدامات اصلاحی را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد و با توجه به معایبی که دارد نقش بازدارندگی‌اش نیز کم می‌شود. بیشتر متخصصین بر این باورند که مجازات زندان باید به عنوان آخرین راه به کار رود.

متخصصین برای جایگزین‌های حبس به شرط اجرای صحیح، دقیق و اصولی، ویژگی‌هایی مثبتی قائل شدند که می‌تواند موجب کاهش جرم در جامعه شود؛ از جمله برآورده ساختن اهداف مجازات نظیر: اصلاح مجرم، به این معنی که با جامعه سازگار شده و به عنوان شهروندی متعهد در جامعه فعالیت کند. بازدارندگی، هم برای مجرم و هم برای افراد جامعه، مساعدت و سرپرستی وی، تقویت حس مسئولیت‌پذیری، افزایش تعهد مجرم به جامعه، افزایش حضور وی در جامعه، مشارکت جامعه مدنی در اجرای مجازات و ویژگی‌هایی که پیامدهای منفی حبس را دارا نمی‌باشد.

مجازات‌های اجتماعی، به عنوان نظام جدید تعیین مجازات مبتنی بر دیدگاه جامعه‌شناختی که در آن بر اساس شرایط مجرم، جرم ارتكابی، شرایط بزه‌دیده و جامعه بسته‌ای از مجازات‌ها را به صورت ترکیبی در چهار حوزه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که متناسب با میزان سرمایه‌های مجرمین می‌باشد را تعیین می‌کند. طبق نظرات متخصصین در مورد مجازات‌های اجتماعی و موافقت آن‌ها با آن، می‌توان گفت که این شیوه از مجازات‌ها به دلیل این که بر اساس شرایط و موقعیت اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مجرمین اعمال می‌شود می‌تواند مطلوب باشد.

این نوع از اعمال مجازات‌ها خود می‌تواند اهداف مهم مجازات را برآورده سازد؛ از جمله این که در صورت تطبیق مجازات‌ها با ویژگی‌ها و شرایط اقتصادی و اجتماعی مجرم به تناسب جرم ارتكابی، قدرت بازدارندگی افزایش یابد. اعمال این گونه مجازات‌ها می‌تواند موجب جبران خسارت‌های ناشی از جرم ارتكابی توسط مجرم شود، هم خسارتی که به بزه‌دیده وارد شده و هم خسارتی که به جامعه وارد گردیده است، زیرا در تعیین این گونه مجازات‌ها شرایط بزه‌دیده و میزان سرمایه‌های از دست رفته وی نیز در نظر گرفته می‌شود و مجرم نیز به میزان توانایی‌ها و شرایطی که دارد به جبران خسارت ملزم می‌گردد. نتیجه آن می‌تواند هم باعث افزایش اعتماد عمومی و هم اعتماد مجرم به دستگاه قضایی گردد. هم‌چنین آثار و تبعات منفی جرم و مجازات کمتر متوجه مجرم و خانواده او و در کل جامعه می‌شود.

شدت مجازات‌های اجتماعی نیز بسته به شرایط مجرمین می‌بایست متفاوت باشد. بدین معنی که هر چه میزان سرمایه یک شخص به خصوص سرمایه سیاسی و فرهنگی‌اش بالا باشد، مانند یک مدیر و پزشک، به این دلیل که میزان آگاهی و مسئولیت آن‌ها نسبت به یک کارگر بیشتر است، شدت مجازات‌های اجتماعی آنان نیز بیشتر می‌باشد. چنان چه در کل متخصصین برای یک مدیر و پزشک در مقایسه با کارگر مجازات‌هایی را انتخاب نموده‌اند که دارای شدت بیشتری می‌باشد.

متخصصین ویژگی‌های مثبتی که برای مجازات‌های جایگزین حبس قائل بودند را نیز برای مجازات‌های اجتماعی برشمردند. اما نظام مجازات‌های اجتماعی به این علت که به عنوان نظام تعیین مجازات بر اساس سرمایه‌های افراد، بیش از جایگزین‌های حبس می‌تواند ضمن برآورده کردن اهداف مجازات، منجر به کاهش جرم نیز شود.

منابع

- آشوری، محمد. (۱۳۹۴). **جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین**. تهران: نشر گرایش.
- آنسل، مارک. (۱۳۹۱). **دفاع اجتماعی**. ترجمه: محمد، آشوری؛ و علی، نجفی ابرندآبادی. تهران: نشر راهنما.
- بولک، برنار. (۱۳۸۴). **کیفرشناسی**. ترجمه: علی حسین، نجفی ابرندآبادی. تهران: انتشارات مجد.
- پرادل، ژان. (۱۳۸۱). **تاریخ اندیشه‌های کیفری**. ترجمه: علی حسین، نجفی ابرندآبادی. تهران: انتشارات سمت.
- تراسی، دیوید. (۱۳۹۳). **اقتصاد و فرهنگ**. ترجمه: کاظم، فرهادی، تهران: نشر نی.
- دورکیم، امیل. (۱۳۵۹). **درباره تقسیم کار اجتماعی**. ترجمه: باقر، پرهام. تهران: نشر مرکز.
- صلاحی، جاوید. (۱۳۸۶). **کیفرشناسی**. تهران: نشر میزان.
- کاتینگهام، جان. (۱۳۸۴). **فلسفه مجازات**. ترجمه: محمدرضا، ظفری. مجله نقد و نظر. ۱۲.
- فلیک، اووه. (۱۳۸۸). **درآمدی بر تحقیق کیفی**. ترجمه: هادی، جلیلی. تهران: نشر نی.
- فوکو، میشل. (۱۳۸۵). **مراقبت و تنبیه (تولد زندان)**. ترجمه: نیکو، سرخوش؛ و افشین، جهان دیده. تهران: نشر نی.
- یکرنگی، محمد؛ و ایرانمنش، مهدی. (۱۳۸۷). **کیفرهای اجتماع محور: از نظریه تا عمل**. مجله حقوقی دادگستری. ۶۴.
- Apel, Robert, Arjan A. J., Blokland. (2010). The Impact of Imprisonment on Marriage and Divorce: A Risk Set Matching Approach, **Quant Criminol Jorنال**. 26, P.p: 269–300.
- Babbie E. (2016). **The basics of social research**. 2nd ed, ed. Belmont. London: Wadsworth/ Thomson Learning.
- Bales, William, Piquero, Alex. (2012). Assessing the impact of imprisonment on recidivism, **Exp Criminol jorنال**. 8, P.p: 71–101
- Bamberger M, Rugh J, Mabry L. (2012). **RealWorld evaluation: working under budget, time, data, and political constraints**. 2nd ed, ed. Thousand Oaks, Calif.: SAGE.
- Banks, Cyndi. (2012). **Criminal justice ethics: theory and practice**, Thousand Oaks. Calif: Sage Publications.
- Bourdieu, Pierre. (1986). **the forms of capital in j. G. richardson, handbook of theory and research for sociology of education**. greenwood press, new York.
- Brownlee, Lan. (1998). **Community Punishment (A Critical introduction)**. Longman.
- Cavadino, Michael, James Dignan. (2013). **The Penal System: An Introduction**. Sage Publication.
- Goldthorpe, John H, (2007). **Cultural Capital: Some Critical Observations**. by Società editrice il Mulino, Bologna.
- Hsieh HF, Shannon SE. (2005). **Three approaches to qualitative content analysis**. Qual Health Res.
- Hudson, B. (2003). **Understanding Justice: An Introduction to Ideas, Perspectives and Controversies in Modern Penal Theory**. Buckingham, England: Open University Press.
- Innes, Martin. (2003). **Understanding Social Control: Crime and Social Order in Late Modernity**. McGraw- Hill International University Press.
- Lee, Hedwig, Christopher Wildeman. (2011). Things Fall Apart: Health Consequences of Mass. **The Review of Black Political Economy Jorنال**. Volume 40, Issue 1, P.p: 39–52.
- Maniya, Mridula. (2004). **Women Criminals and their Life-style**. New Delhi Kaveri books.
- Marsh, Ian. (2006). **Sociology: Making Sense of Society**. England: Pearson Education.
- Mathiesen, Thomas. (2006). **Prison on Trial**. Waterside Press.

-
- Matthews, Roger, Peter Francis. (1996). **Prisons 2000: an international perspective on the current state and future of imprisonment**. Basingstoke: Macmillan.
- McLaughlin, Eugene, John Muncie. (2012). **The SAGE Dictionary of Criminology**. Sage publication.
- Nieuwebeerta, Paul Daniel S., Nagin, Arjan A. J. Blokland. (2009). **Assessing the Impact of First-Time Imprisonment on Offenders Subsequent Criminal Career Development: A Matched Samples Compariso**, *J Quant Criminol*. DOI 10.1007/s10940-009-9069-7.
- Primoratz, I. (1999). **Justifying Legal Punishment**. New Jersey, Humanities Press International, Inc.
- Rusche, G. and O. Kirchheimer. (1939). **Punishment and Social Structure**. Columbia University Press (edn.) (1968).
- Sevdiren, oznur. (2011). **Alternatives to Imprisonment in England and Wales, Germany and Turkey (A Comparative Study)**. London New York: Springer Heidelberg Dordrecht.